

ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО, ЗЕМЕЛЬНЕ ПРАВО, НОТАРІАТ

УДК 347.135.224(477)

М. С. Долинська

ДО ПИТАННЯ ДОПУСКУ ДО СКЛАДАННЯ КВАЛІФІКАЦІЙНОГО ІСПИТУ ОСІБ, ЯКІ МАЮТЬ НАМІР ЗАЙМАТИСЯ НОТАРІАЛЬНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ

Розглянуто актуальні проблеми правового регулювання нотаріальної діяльності в Україні. Розкрито зміст нотаріальної діяльності та поняття нотаріуса. Здійснено порівняльний аналіз доступу до професії нотаріуса за законодавством України упродовж 1994–2013 років.

Розглянуто вимоги щодо осіб, які мають намір займатися нотаріальною діяльністю, за законодавством України, Республіки Молдова та Російської Федерації.

Виявлено спільні риси та відмінності у правовому регулюванні допуску до складання кваліфікаційного іспиту осіб, які претендують на нотаріальну діяльність в Україні та Російській Федерації. Досліджено шляхи удосконалення законодавства, що регулює право на здійснення нотаріальної діяльності.

Ключові слова: *нотаріус, особа, яка має намір займатися нотаріальною діяльністю.*

Постановка проблеми. Змістом діяльності нотаріату є два глобальні та стратегічні завдання – правоохоронна та правозахисна діяльність, реалізація яких покладена державою на спеціальну структуру органів і додатково на окремих посадових осіб [1, с. 39].

Законодавство щодо діяльності нотаріальних органів, як усе законодавство незалежної України, знаходиться в постійному русі.

Поява якісно нового законодавства, яке регламентує діяльність нотаріату в Україні, була обумовлена об'єктивними закономірностями розвитку суспільства, головна з яких полягала у забезпеченні охорони приватної власності, що формується як одне з основних конституційних прав громадян і організацій, створенні умов, за яких власник на

свій розсуд і бажання міг володіти та розпоряджатися своїм майном [2, с. 31].

Стан дослідження. Українські вчені приділяють належну увагу аналізу українського нотаріального законодавства. Зокрема, слід відзначити наукові здобутки: В. В. Баранкової, В. В. Комарова, М. М. Дякович, Л. К. Радзівєвської, С. Г. Пасічник, С. Я. Фурси, Є. І. Фурси, Ф. М. Медвідь, В. Ф. Усенка, Я. Ф. Медвідь, Л. С. Сміян, Ю. В. Нікітіна, П. Г. Хоменка, В. М. Бесчастного, О. В. Філонова, Х. В. Майкут, В. М. Черниша та інших. Однак в основному дослідження стосувалися загальних питань.

Мета статті – аналіз порядку доступу до професії нотаріуса за законодавством незалежної України у 1994–2013 рр., вимог до осіб, які мають намір займатися нотаріальною діяльністю. А також: визначити поняття нотаріуса; з'ясувати вимоги до осіб, які мають намір займатися нотаріальною діяльністю за законодавством України та Російської Федерації; за допомогою порівняльно-правового, діалектичного, логічного та інших методів здійснити аналіз норм чинного нотаріального законодавства України щодо особливостей допуску до складання кваліфікаційного іспиту осіб, які мають намір займатися нотаріальною діяльністю, діяльності органів нотаріату, реалізація ними нотаріальних дій.

Виклад основних положень. Упродовж 2011–2012 років у чинне нотаріальне законодавство, зокрема Закон України «Про нотаріат» (надалі Закон), внесено численні та суттєві зміни, які стосуються і доступу до професії нотаріуса.

Як слушно зауважують В. В. Комаров та В. В. Баранкова, щодо нотаріуса встановлюються доволі високі вимоги і як до професійного юриста, і як до людини з точки зору її особистих якостей [3, с. 52].

Так, відповідно до статті 3 Закону України «Про нотаріат», у редакції Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про нотаріат» щодо державного регулювання нотаріальної діяльності від 6 вересня 2012 року № 5208-VI, нотаріус – це уповноважена державою фізична особа, яка здійснює нотаріальну діяльність у державній нотаріальній конторі, державному нотаріальному архіві або незалежну професійну нотаріальну діяльність, зокрема посвідчує права, а також факти, що мають юридичне значення, та вчиняє інші нотаріальні дії, передбачені законом, з метою надання їм юридичної вірогідності. Нотаріус не може займатися підприємницькою, адвокатською діяльністю,

бути засновником адвокатських об'єднань, перебувати на державній службі або службі в органах місцевого самоврядування, у штаті інших юридичних осіб, а також виконувати іншу оплачувану роботу, крім викладацької, наукової і творчої діяльності.

Ми погоджуємося з думкою М. М. Дякович про те, що об'єднувальним фактором для нотаріусів і державних, і приватних є порядок доступу до професії [4, с. 62].

Окреме визначення поняття нотаріуса в законодавстві Російської Федерації не передбачено. У частині першій статті 2 Основ законодавства Російської Федерації про нотаріат зазначено, що на посаду нотаріуса в Російській Федерації призначається в порядку, встановленому цими Основами, громадянин Російської Федерації, який має вищу юридичну освіту, пройшов стажування строком не менше одного року в державній нотаріальній конторі або у нотаріуса, що займається приватною практикою, склав кваліфікаційний іспит, який має ліцензію на право нотаріальної діяльності.

Вимоги щодо особи, яка має намір займатися нотаріальною діяльністю, в Україні безпосередньо закріплені в нотаріальному Законі та з часом посилюються.

Відповідно до статті 3 Закону України «Про нотаріат» від 9 вересня 1993 року нотаріусом може бути громадянин України, який має вищу юридичну освіту (університет, академія, інститут) і пройшов стажування впродовж шести місяців у державній нотаріальній конторі або у нотаріуса, що займається приватною нотаріальною практикою, склав кваліфікаційний іспит та одержав свідоцтво про право на заняття нотаріальною практикою. Не може бути нотаріусом особа, яка має судимість.

У статті 3 Закону «Про нотаріат» в редакції Закону України від 1 жовтня 2008 року № 614-VI зазначено, що нотаріусом може бути громадянин України, який має вищу юридичну освіту, володіє державною мовою, має стаж роботи у сфері права не менше трьох років, пройшов стажування впродовж одного року в державній нотаріальній конторі або у приватного нотаріуса, склав кваліфікаційний іспит, одержав свідоцтво про право на зайняття нотаріальною діяльністю. Не може бути нотаріусом особа, яка має судимість за вчинення злочину, обмежена у дієздатності або визнана недієздатною за рішенням суду.

Зазначеною статтею Закону в редакції Закону України від 6 вересня 2012 року № 5208-VI істотно змінилися вимоги до особи, яка може бути нотаріусом, а саме: громадянин України, який має повну

вищу юридичну освіту, володіє державною мовою, має стаж роботи у сфері права не менш як шість років, з них помічником нотаріуса або консультантом державної нотаріальної контори – не менш як три роки, склав кваліфікаційний іспит і отримав свідоцтво про право на зайняття нотаріальною діяльністю. Однак не може бути нотаріусом особа, яка має судимість, обмежена у дієздатності або визнана недієздатною за рішенням суду.

Із окреслених законодавчих дефініцій нотаріуса можна виділити спільні риси, а саме: нотаріусом в Україні може бути лише громадянин України, який має вищу юридичну освіту, склав кваліфікаційний іспит, отримав свідоцтво про право на зайняття нотаріальною діяльністю, а також те, що нотаріусом не може бути особа, яка має судимість.

Порівняльний аналіз норм статті 3 Закону України «Про нотаріат», у редакції Закону № 3426-ХІІ від 2 вересня 1993 року, в редакції Закону України від 1 жовтня 2008 року № 614- VI та в редакції Закону України від 6 вересня 2012 року № 5208-VI свідчить про істотне коригування інституту нотаріуса, зокрема посилилися вимоги щодо особи, яка бажає стати нотаріусом.

По-перше, обов'язкове володіння такою особою українською мовою. По-друге, – наявність у особи юридичного стажу. У статті 3 Закону України «Про нотаріат» у редакції Закону України від 1 жовтня 2008 року № 614-VI зазначено, що нотаріусом може особа, яка має стаж роботи у сфері права не менше трьох років. Однак цією статтею в редакції Закону України від 6 вересня 2012 року № 5208-VI встановлено, що особа, яка бажає стати нотаріусом, повинна мати стаж роботи у сфері права не менш як шість років, із них помічником нотаріуса або консультантом державної нотаріальної контори – не менш як три роки.

По-третє, обов'язкове проходження стажування збільшилась від шести місяців у державній нотаріальній конторі або у приватного нотаріуса (стаття 3 Закону України «Про нотаріат» № 3426-ХІІ від 2 вересня 1993 року), до одного року в державній нотаріальній конторі або у приватного нотаріуса (стаття 3 Закону України «Про нотаріат» у редакції Закону України від 1 жовтня 2008 року № 614-VI). Аналіз норм закону в редакції Закону України від 6 вересня 2012 року № 5208-VI засвідчує, що особа обов'язково повинна пропрацювати помічником нотаріуса або консультантом державної нотаріальної контори не менш як три роки. Фактично термін стажування продовжено і він становить не менше трьох років.

Порівнюючи доступ до складання кваліфікаційного іспиту в Україні та Російській Федерації, зауважуємо, що умови допуску у наших сусідів простіші.

Так, згідно зі ст. 2 Основ законодавства Російської Федерації про нотаріат до складання кваліфікаційного іспиту допускається: громадянин Російської Федерації, який має вищу юридичну освіту (отриману в Росії та підтверджену документом державного взірця або отриману в іншій державі та визнане в Російській Федерації у встановленому порядку [5, с. 100]), пройшов стажування строком не менше одного року в державній нотаріальній конторі або у нотаріуса, що займається приватною практикою. Тобто не вимагається 6 років юридичного стажу, з яких три – нотаріального. А у випадку наявності трьох років юридичного стажу у російського громадянина термін стажування взагалі може бути скорочений (не менше шести місяців) в порядку, визначеному Міністерством юстиції Російської Федерації спільно з Федеральною нотаріальною палатою.

Українські претенденти на посаду нотаріуса складають кваліфікаційний іспит у Вищій кваліфікаційній комісії нотаріату, а їх російські колеги – у кваліфікаційній комісії, яка утворюється при територіальних органах федерального органу виконавчої влади, що здійснює правозастосовні та функції з контролю і нагляду у сфері нотаріату, за участю представників нотаріальної палати. Положення про Вищу кваліфікаційну комісію нотаріату затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 31 серпня 2011 року № 923.

Пунктом 3 Постанови Верховної Ради України «Про порядок введення в дію Закону України «Про нотаріат» від 2 вересня 1993 року було встановлено, що без стажування і складання кваліфікаційного іспиту до нотаріальної діяльності допускаються нотаріуси, які на день вступу відповідно до Закону України «Про нотаріат» (1 січня 1994 року) працювали в державних нотаріальних контрах, а також посадові особи Міністерства юстиції України, управління юстиції Ради Міністрів Республіки Крим, обласних, Київської і Севастопольської міських державних адміністрацій, робота яких безпосередньо пов'язана з керівництвом і контролем за діяльністю нотаріату.

Логічним вважається втрата чинності пункту 3 названої постанови, на підставі Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про нотаріат» № 614-VI від 01 жовтня 2008 року, оскільки статтю 33 Закону «Про нотаріат» викладено в новій редакції, якою виключено контроль Міністерством юстиції України, управліннями

юстиції Ради Міністрів Республіки Крим, обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій за законністю вчинення нотаріальних дій нотаріусами, а встановлено лише перевірку організації нотаріальної діяльності нотаріуса та виконання ним правил ведення нотаріального діловодства Міністерством юстиції України, Головним управлінням юстиції Міністерства юстиції України в Автономній Республіці Крим, головними управліннями юстиції в областях, містах Києві та Севастополі.

Однак, згідно з пунктом 3 Порядку допуску осіб до складання кваліфікаційного іспиту для осіб, які пройшли стажування в державній нотаріальній конторі або в приватного нотаріуса, затвердженого наказом Міністерства юстиції України від 10 липня 2008 року № 1168/5, зареєстрованого у Міністерстві юстиції України 10 липня 2008 року за № 621/15312 (в редакції Наказу Міністерства юстиції № 2135/5 від 10 грудня 2008 року), без стажування впродовж одного року в державних нотаріальних конторах або у приватного нотаріуса до складання кваліфікаційного іспиту допускаються особи, які не менше семи років працювали у Міністерстві юстиції України, Головному управлінні юстиції Міністерства юстиції України в Автономній Республіці Крим, головних управліннях юстиції в областях, містах Києві та Севастополі на посадах із безпосереднім здійсненням контролю за організацією нотаріату, перевірки організації нотаріальної діяльності нотаріусів та виконання ними правил нотаріального діловодства.

Аналогічна норма була передбачена в п. 12 Порядку допуску до складання кваліфікаційного іспиту осіб, які пройшли стажування в державній нотаріальній конторі або в приватного нотаріуса, та проведення кваліфікаційного іспиту Вищою кваліфікаційною комісією нотаріату, затвердженого наказом Міністерства юстиції України від 28 липня 2011 року № 1905/5, зареєстрованого у Міністерстві юстиції України 28 липня 2011 року за № 926/19664.

Однак наказом Міністерства юстиції України від 24 грудня 2012 року № 1919/5, зареєстрованого у Міністерстві юстиції України 26 грудня 2012 року № 2179/22491 «Про внесення змін до наказу Міністерства юстиції України від 28 липня 2011 року № 1905/5», виключено положення про те, що до стажування прирівнюється робота строком не менше семи років у Міністерстві юстиції України, управлінні юстиції на посадах із безпосереднім здійсненням контролю за організацією нотаріату, перевірок організації нотаріальної діяльності нотаріусами та виконання ними правил нотаріального діловодства.

Статтею 2¹ Закону України «Про нотаріат» у редакції Закону України від 6 вересня 2012 року № 5208-VI «Про внесення змін до Закону України «Про нотаріат» щодо державного регулювання нотаріальної діяльності» передбачено, що контроль за організацією нотаріату, перевірка організації нотаріальної діяльності нотаріусів, дотримання ними порядку вчинення нотаріальних дій та виконання правил нотаріального діловодства здійснюються Міністерством юстиції України, Головним управлінням юстиції Міністерства юстиції України в Автономній Республіці Крим, головними управліннями юстиції в областях, містах Києві та Севастополі.

На виконання вимог указанного закону до п. 2.1 Порядку проведення перевірки організації нотаріальної діяльності державних і приватних нотаріусів, дотримання ними порядку вчинення нотаріальних дій та виконання правил нотаріального діловодства, затвердженого Наказом Міністерства юстиції України від 24 грудня 2008 року № 2260/5, зареєстрованого у Міністерстві юстиції України 25 грудня 2008 року № 1244/15935, внесено зміни згідно з наказом Міністерства юстиції України № 1921/5 від 24 грудня 2012 року.

Відповідно до них, проведення перевірок організації нотаріальної діяльності, дотримання ними порядку вчинення нотаріальних дій та виконання правил ведення нотаріального діловодства здійснюються уповноваженими представниками Міністерства юстиції України, Головного управління юстиції Міністерства юстиції України в Автономній Республіці Крим, головних управлінь юстиції в областях, містах Києві та Севастополі, діяльність яких безпосередньо пов'язана з контролем за організацією нотаріату та нотаріальною діяльністю в Україні.

Тобто презюмується високий кваліфікаційний рівень таких працівників, які від імені держави проводять перевірки організації нотаріальної діяльності державних і приватних нотаріусів, дотримання ними порядку вчинення нотаріальних дій та виконання правил нотаріального діловодства.

Також це підтверджується п. 5.1 зазначеного Порядку, оскільки на підставі довідки про результати перевірки, у випадку якщо порушення, виявлені під час проведеної перевірки, не усунуті у наданий для цього строк чи не можуть бути усунуті, або якщо конторою, архівом, нотаріусом ігноруються висновки за результатами перевірки чи не виконуються рішення, прийняті за її наслідками, Мін'юст, управління юстиції ухвалюють рішення про застосування щодо нотаріусів,

працівників контори, архіву заходів реагування, передбачених чинним законодавством.

Висновки. Вважається за доцільне внести зміни і до Закону України «Про нотаріат», і до Порядку допуску осіб до складання кваліфікаційного іспиту та проведення кваліфікаційного іспиту Вищою кваліфікаційною комісією, затвердженого наказом Міністерства юстиції України 28 липня 2011 року № 1905/5, зареєстрованого у Міністерстві юстиції України 28 липня 2011 року № 926/19664, у якому передбачити право допуску до складання кваліфікаційного іспиту також осіб, які мають стаж у сфері права не менш як шість років, та обов'язково пропрацювати з них не менш як три роки у Міністерстві юстиції України, Головному управлінні юстиції Міністерства юстиції України в Автономній Республіці Крим, головних управліннях юстиції в областях, містах Києві та Севастополі на посадах із безпосереднім здійсненням контролю за організацією нотаріату, перевірки організації нотаріальної діяльності нотаріусів та виконання ними правил нотаріального діловодства.

1. Фурса С. Я. Нотаріат в Україні. Теорія і практика: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / С. Я. Фурса, Є. І. Фурса. – К.: А.С.К., 2001. – 975 с.

2. Нотаріат в Україні: навч. посібник / за ред. В. М. Бесчастного. – К.: Знання, 2008. – 494 с.

3. Комаров В. В. Нотаріат в Україні: підручник / В. В. Комаров, В. В. Баранкова. – Х.: Право, 2011. – 384 с.

4. Дякович М. М. Нотаріальне право України: навч. посібник / М. М. Дякович – К.: Алерта; КНТ; ЦУЛ, – 2009. – 683 с.

5. Нотариат в Российской Федерации: учебник / Т. М. Шамба, В. Н. Конкин, Н. Т. Шамба; [под. ред. Г. Г. Черемных]. – 3-е изд., перераб. – Норма ИНФРА-М, 2011. – 304 с.

Долинская М. С. К вопросу допуска к сдаче квалификационного экзамена лиц, которые намерены заниматься нотариальной деятельностью.

Исследование посвящено актуальным проблемам правового регулирования нотариальной деятельности в Украине. Раскрываются содержание нотариальной деятельности и понятие нотариуса. Автором произведен сравнительный анализ доступа к профессии нотариуса по законодательству Украины на протяжении 1994–2013 годов. В статье рассмотрено требование к лицам, намеренным заниматься нотариальной деятельностью по законодательству Украины, Республики Молдовы и Российской Федерации. Выявлены общие черты и отличия в правовом регулировании допуска к сдаче квалифика-

ционного экзамена лиц, претендующих заниматься нотариальной деятельностью в Украине и Российской Федерации. Исследуются пути усовершенствования законодательства, регулирующего право на осуществление нотариальной деятельности.

Ключевые слова: *нотариус, лицо, которое намерено заниматься нотариальной деятельностью.*

Dolynska M. S. On the question of admission to a qualification examination persons who intend to engage in the notary's.

Research devoted to the issue of legal regulation of notarial activities in Ukraine. During the years 2011–2012 the Law of Ukraine «On Notary» made numerous and significant changes that apply to the access to the profession of notary.

The article describes the content of the notary business. Also the definition of a notary, as under the laws of Ukraine, and the law of the Russian Federation. Thus, a notary public in Ukraine can only be a citizen of Ukraine, who has a law degree, was a qualifying exam, received certificate of the notary's employment. There can be a notary person who has been convicted of a crime in a limited capacity or adjudicated incompetent by a court.

The author made a comparative analysis of access to the profession of notary public under the laws of Ukraine for 1994–2013 years. Attention is paid to the notary institute significant adjustments, including strengthening the requirements for a person who wishes to become a notary.

The article deals with the requirements for persons wishing to engage in notarial activities under the laws of Ukraine, Republic of Moldova and the Russian Federation.

The author has found similarities and differences in the legal regulation of admission to a qualification examination of persons claiming to engage in notarial activities in Ukraine and the Russian Federation.

Investigate ways to improve the legislation regulating the right to perform notarial activities . Proposed to be amended as the Law of Ukraine «On Notary» and the Procedure of admission of persons to a qualification examination and conducting qualifying examination by the High Qualifications Commission, approved by the Ministry of Justice of Ukraine July 28, 2011, № 1905/ 5 on the right of admission to a qualification examination persons who have experience in the field of law at least six years and are at least three years working with the Ministry of Justice of Ukraine, the Main Department of the Ministry of Justice of Ukraine in the Autonomous Republic of Crimea, the Department of Justice in the cities of Kyiv and Sevastopol in positions with direct control over the organization of the notary, notary verification of the activities of notaries and enforcing the rules of the notarial record keeping.

Key words: *notary, a person who intends to engage in notarial activities.*

Стаття надійшла 25 грудня 2013 р.